

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم)

سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ کل دوره آموزش ابتدایی در ایران

A Study on Concentration on the Prophets' and Infallibles' Tradition in the Newly Authored Persian Language Textbooks (i.e. "Read & Write") in the School Year 1387-1388 and Their Comparison with the Persian Language Textbooks of the School Year 1379-1380 at the Elementary Stage

دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۵/۱۰؛ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۲/۱

طیبه جعفرزاده^۱

دکتر بهرام محسن پور^۲

دکتر حسن ملکی^۳

T. Ja'farzadeh

B. Mohsenpour (Ph.D)

H. Maleki (Ph.D)

Abstract: The objective of this study was to discuss the level and quality of concentration on the tradition of the prophets and Infallibles in the newly authored Persian language textbooks of the elementary stage in the school year 1387-1388 and their comparison with the Persian language textbooks of the same stage published in the 1379-1380 school year in order to reveal to what extent the newly authored books make effort to acquaint the students with different aspects of the prophets' and Infallibles' lives. The method adopted in this study was descriptive content analysis. The sample consisted of Persian language textbooks of the elementary stage in the 1379-1380 school year and the newly authored Persian language textbooks of the same stage in the 1387-1388 school year. Findings demonstrated that the newly authored books have designated only 5.4% of their entire volume to these subjects. This content includes 33 cases of life account, 35 cases of behavior account and 4 cases of sayings (the *hadith*) quoted from the Infallibles. On the other hand, the 79-80 textbooks included 25 life accounts, 70 cases of behavior accounts and 9 cases of *hadith* which overall, formed 9.7% of the total volume of the textbooks. Content analysis of the illustrations and questions posed in these books revealed that questions have been depthless, while the illustrations in the 87-88 textbooks had significantly improved compared with their 79-80 predecessors. The abundance ratio of pages and references to the prophets and the Infallibles had been higher in scope for the 79-80 textbooks, except for the illustrations.

Key words: tradition, the prophets' and Infallibles' tradition, life account, behavior, the *hadith*, Persian language textbooks, elementary education

چکیده: هدف مقاله حاضر، میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء و معصومین (ع) در کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال تحصیلی ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ دوره آموزش ابتدایی در ایران مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص شود که تا چه حد در کتاب‌های جدید تلاش برای آشنا کردن دانش‌آموزان با ابعاد شخصیت انبیاء و معصومین (ع) صورت گرفته است. روش پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری، کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹، و کتاب‌های جدیدالتألیف فارسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ است. یافته‌ها نشان داد در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سال تحصیلی ۸۸-۸۷ برحسب صفحه، تنها ۵/۴٪ از کل صفحات کتاب‌های فارسی این دوره تحصیلی به انبیاء و معصومین (ع) اختصاص داده شده است. یعنی در آن‌ها مجموعاً به ۳۳ مورد شرح زندگی، ۳۵ مورد رفتار و به ۴ مورد احادیث این بزرگواران اشاره شده است. همچنین تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز بر حسب صفحه، نشان می‌دهد که ۹/۷٪ از کل صفحات این کتاب‌ها به انبیاء و معصومین (ع) اختصاص داده شده است و مجموعاً در این کتاب‌ها به ۲۵ مورد شرح زندگی، ۷۰ مورد رفتار و به ۹ مورد احادیث انبیاء (ع) اشاره شده است. نتایج تحلیل محتوای پرسش‌ها و تصاویر، نشان داد که در هر دو سال تحصیلی فوق، پرسش‌ها بسیار سطحی بوده، و تصاویر کتاب‌های سال ۸۸-۸۷ نیز، به نسبت کتاب‌های سال ۸۰-۷۹، بسیار بهتر و جذابتر شده است. بنابراین نسبت فراوانی صفحات و موارد اشاره شده مربوط به سیره انبیاء و معصومین (ع) در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹، جدای از تصاویر، به مراتب بیشتر و حیطه‌های بیشتری را دربرداشته است.

کلید واژه‌ها: سیره، سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع)، شرح زندگی، رفتار و کردار، احادیث و روایات، کتب فارسی، دوره آموزش ابتدایی

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش و پرورش تطبیقی.

۲. دانشیار دانشگاه تربیت معلم.

۳. دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی.

مقدمه

کودکی آغاز حرکت و تلاش برای زیستن است، مرحله‌ای که باید آن را به خودی خود، به رسمیت شناخت. اساس زندگی بزرگسالی، به کیفیت این دوره بستگی دارد، این کیفیت نیز به چگونگی تعلیم و تربیت در این دوران وابستگی کامل دارد.

از شگفتی‌های دنیای کودکان، دنیای مذهب، ایمان و باورداشت آن‌ها است. کودکی از آن جهت فطرتی خدا آشنا دارد که، نفخه‌ای از روح خدا در ذات خویشتن اوست. (قائمی، ۱۳۶۵، ص ۲). از این رهگذر برای انسان مسلمان، تربیت اسلامی ضرورتی مضاعف دارد، زیرا انسان جز در پرتو تربیت صحیح اسلامی به مقام عبودیت و تسلیم نائل نمی‌آید. از سوی دیگر، چنین انسان مسلمانی برای پیمودن راه سعادت و بندگی احتیاج به الگوهای مطمئن عملی دارد تا با قرار دادن دیدگاه‌ها و سیره عملی آنان، هم راه صحیح بندگی و سعادت را بی‌ماید و هم در این وادی سریع‌تر گام نهد و سریع‌تر به مقصد نائل آید.

سیره اخلاقی و تربیتی انبیاء الهی (ع) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) چراغی می‌باشد برای پیمودن راه‌های زندگی، زیرا به کار بستن سیره انبیاء و اولیای الهی (ع)، نه تنها موجب هدایت فرد در رسیدن به تکامل وی می‌شود، بلکه می‌تواند جامعه‌ای را از انحطاط و هلاکت نجات بخشد. بدیهی است که در فرهنگ و جامعه‌ای که برای انتخاب راه و برای اقتباس از شیوه صحیح زندگی، الگوها و اسوه‌های روشن و ثابتی وجود داشته باشد، بهتر و موثرتر می‌تواند دشواری‌های اخلاقی و اجتماعی خود را برطرف گرداند. (صرفه جو، ۱۳۸۶، ص ۱۱۳). از این رو برماست که به این اسوه‌های کامل اقتدا کرده و در همه عرصه‌های زندگی با پیروی از آن‌ها راحت‌تر و سریع‌تر به مقصد اعلای انسانیت برسیم. یکی از این عرصه‌های زندگی که اهمیت ویژه‌ای دارد در رسیدن ما و رساندن دیگران به مقصد، عرصه تعلیم و تربیت است.

رسالت اصلی نظام آموزشی، یافتن راه‌کارهای مناسب برای تربیت انسان مطلوب است، در دیدگاه اسلام نیز ویژگی‌های انسان مطلوب، به عینه در شخصیت انبیاء الهی (ع) و ائمه معصومین (ع) تجلی یافته است. نیاز انسان به الگوهای نیکو از یک سو و چالش‌های رو به افزایش دنیای امروز از سوی دیگر، نیاز به تربیت انسان‌های متعهد به اصول و ارزش‌های والای انسانی را بیش از پیش ضروری ساخته است، انبیاء (ع) و ائمه معصومین (ع)، بهترین الگوهای تربیتی بوده و ارائه دیدگاه‌ها و کشف و عرضه سیره تربیتی آنان یک ضرورت انکارناپذیر برای

پویندگان عرصه تعلیم و تربیت اسلامی است. موضوع تعلیم و تربیت از دیرباز مورد توجه بوده و در تمام زمان‌ها در زندگی انسان از اهمیت والایی برخوردار بوده است. از میان عوامل متعدد که در امر تعلیم و تربیت مؤثرند، کتاب درسی جایگاه ویژه‌ای دارد که در دسترس معلمان و دانش‌آموزان قرار داشته و فعالیت‌ها و تجارب تربیتی دانش‌آموزان و معلمان حول محور آن سازماندهی می‌شود.

با عنایت به نقش الگویی انبیاء الهی (ع) و معصومین (ع) و علاقه کودکان به شنیدن زندگی مردان و زنان برجسته، همچنین ضرورت آشنایی دانش‌آموزان با سیره این بزرگواران به جهت الگوپردازی، به ویژه از طریق کتاب‌های درسی، این سؤال مطرح می‌شود که در فرایند تعلیم و تربیت، سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) چگونه و چقدر در مقام انسان‌های نمونه جهان خلقت، برای الگوسازی معرفی شده است؟

بیان مساله

تعلیم و تربیت آدمی کاری پرمزلت، مقدس و در عین حال پیچیده و مشکل است و در این میان تعلیم و تربیت دینی از ظرافت و حساسیت خاصی برخوردار است و مهارت و بصیرت بیشتری را طلب می‌نماید، زیرا که تعلیم و تربیت دینی برخلاف تعلیم دیگر که به تربیت بعد خاص از ابعاد وجودی انسان توجه دارند، با کل زندگی انسان سروکار دارد و هدف نهائی آن ایجاد تغییر و تحول در بینش‌ها، نگرش‌ها، علائق، عادات و در یک کلام "سازندگی شخصیت" اوست. نهاد آموزش و پرورش نیز نقش بسیار مهمی در تربیت کودکان از نظر دینی، اخلاقی، علمی و اجتماعی... دارد، همچنین عوامل گوناگونی در مدارس وجود دارند که هر یک به نوعی در این امر دخیل هستند از جمله کلاس درس، معلم، ناظم، مدیر... و کتاب‌های درسی که هر یک به سهم خود، در تاثیرگذاری بر روی دانش‌آموزان نقش دارند.

در نظام آموزشی ایران با توجه به متمرکز بودن آن، کتاب‌های درسی مهم‌ترین و پرکاربردترین رسانه آموزشی محسوب می‌شود و به خاطر اهمیت زیادی که در تحقق اهداف آموزشی دارند، کانون توجه تمامی دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌باشد. (یارمحمدیان، ۱۳۷۷، ص ۱۴۲).

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

کتاب درسی از جهت انتقال ارزش‌ها در فرهنگ جامعه، ظرفیت مشخصی دارد، زیرا براساس یک برنامه درسی تهیه می‌شود و آن نیز متأثر از اهداف تعلیم و تربیت است و چون یکی از اهداف آموزش و پرورش، تربیت دینی است و تربیت دینی هم نقش مهمی در شکل‌گیری رفتار و منش دانش‌آموزان دارد، لذا محتوای کتاب‌های درسی باید به گونه‌ای تنظیم شوند که وصول به هدف فوق را میسر سازند. برنامه درسی دارای چند عنصر است که مهم‌ترین آن «هدف» است و در تعیین این هدف، چند عامل نقش دارند که یکی از آن‌ها ارزش‌ها و فلسفه اجتماعی جامعه است، یعنی آن فرهنگی که مردم یک جامعه و یک کشور به آن اعتقاد دارند. فرهنگ اسلامی هم، در جامعه ما نقش مهمی داشته که دارای مولفه‌های خاص خودش است که جایگاه انبیاء الهی و ائمه اطهار (ع) نقش برجسته و ویژه‌ای در آن دارد.

از آن‌جا که کتاب‌های درسی از اساسی‌ترین پایه‌های آموزش و پرورش بوده و مهم‌ترین مسیر برای انتقال دانش عمومی، فرایند اجتماعی شدن، کشش‌ها و انتظارات اخلاقی و ارتقاء سطوح دینی و اعتقادی هستند (نظری، ۱۳۸۳) زمینه مناسبی را برای انتقال ارزش‌ها دارا می‌باشند.

در همه کشورها، از کتاب درسی به عنوان ابزاری برای انتقال فرهنگ‌ها و ارزش‌های مورد توجه و مورد قبول جامعه استفاده می‌کنند و معمولاً یک بعد مهم تربیتی کتاب درسی، معرفی الگوهاست. اگر اندکی در رفتار، گفتار، باورها و در نگاهی کلی‌تر در زندگی انسان‌ها تأمل کنیم، تأثیر الگوهای مثبت و منفی را به روشنی درمی‌یابیم، الگوگیری بحث بس ارزشمندی است که هم مورد توجه متون مقدس دینی ما بوده و هم از سوی دانشمندان علوم تربیتی مورد تأکید است (رشیدی، ۱۳۸۷، ص ۳۱).

امروزه روش الگویی، یکی از شیوه‌های عمده و مورد توجه در علوم تربیتی و روان‌شناسی است که از این روش با عناوین الگوسازی، اسوه‌سازی، ارائه اسوه‌ها و اسوه‌پذیری یاد می‌شود، این روش از شیوه‌های عینی و کاربردی تعلیم و تربیت است و بر جان و دل مرتبی می‌نشیند (بهشتی، ۱۳۷۹، ص ۲۵۲) در این روش جذابیت سرمشق و الگو، اهمیت زیادی دارد که هرچه جاذبه و کشش شخص یا گروهی که فرد می‌خواهد خود را با آن همانند کند، بیشتر باشد، اعتقادات و افکار او، بیشتر در وجود او نفوذ خواهد کرد و درونی خواهد شد (ارونسون، ۱۳۷۴، ص ۳۴) قرآن نیز، روش اسوه‌سازی را به عنوان یک روش اساسی در تربیت به کار بسته است و

یکی از ویژگی‌های اساسی این روش که قرآن نیز به آن توصیه می‌کند بصیرت و انتخابگری فرد است، به عبارتی بصیرت، پیش فرض اساسی آن است (باقری، ۱۳۷۰، ص ۱۰۹).

خداوند متعال، پیامبران و ائمه معصومین (ع) را برای هدایت و راهنمایی و تعلیم و تربیت بشر فرستاده است، بدیهی است که ماموریت انبیاء (ع) و معصومین (ع) بی پایه و عیب نبوده است، زیرا انسان بدون هادی و رهبر نمی‌تواند به کمال مطلوب برسد، لذا خداوند، رسولان و امامان را برای هدایت بشر فرستاده است (اشرف خلخالی، ۱۳۷۲، ص ۴) انبیاء (ع) و معصومین (ع) از لحاظ رفتار و کردار، الگو هستند و باید نسبت به شناسایی ویژگی‌های رفتاری آن‌ها تلاش کرد و این ویژگی‌ها را الگوی رفتار شاگردان قرار داد. بی تردید ارائه الگوی مناسب به افراد، بر تربیت آنان از جنبه‌های گوناگون اثر می‌گذارد (دشتی، ۱۳۷۹، ص ۲۱۰).

اگر ما معتقدیم یک متن درسی می‌تواند الگو معرفی کند، باید جایگاه انبیاء الهی و ائمه معصومین (ع)، که خداوند به پیامبرانش بارها دستور داده است تا نمونه‌های برجسته انسانیت را به مردم معرفی کنند تا این الگوها به فراموشی سپرده نشوند (قرائتی، ۱۳۷۵، ص ۹) را به عنوان برترین الگوهای تربیتی، در کتاب‌های درسی مان پرننگ تر نمائیم.

به عبارتی کتاب‌های درسی محمل بسیار خوبی برای انتقال ارزش‌های اسلامی است چرا که مرتبی با نمونه‌های عینی و مشهود آنچه مقصود و مطلوب است مواجهه داده می‌شود و با زبان حال و نه قال، و در عمل و نه در گفتار و توصیه زبانی، آنچه را باید انجام دهد می‌بیند و می‌فهمد و به سبب جذابیت و کمال حاصل می‌آید (قمصری، ۱۳۸۰، ص ۱۳۴) بنابراین شایسته است الگوها به نحو احسن در متون و مواد آموزشی کشورها، به ویژه کشورهای اسلامی معرفی گردند تا نسل‌های آینده سیره و سنت آن‌ها را چون چراغی پرفروغ فرا راه خود قرار دهند.

با توجه به این‌که تقویت دینداری هدف نهایی آموزش و پرورش است، ضروری است همه درس‌ها و آموزش‌ها در تناسب با این هدف تنظیم شوند. در واقع دنبال کردن هدف‌های دینی و تربیتی در درس‌های دیگر نباید در پیوندی صوری و ظاهری، ساختار درس را به هم زند و صورتی تصنعی به خود گیرد، بلکه باید در جهت‌گیری‌های آموزشی، این اهداف مدنظر قرار گیرد، به نحوی که آن‌ها مکمل همدیگر باشند (راهنمای برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره راهنمایی، ۱۳۸۷، ص ۱۸-۱۶).

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

از این رهگذر درس زبان و ادبیات، در برنامه درسی هر کشوری به عنوان یکی از مهم ترین مواد درسی محسوب می‌شود، این درس بالاترین ظرفیت تلفیق^۱ را از نظر برنامه‌ریزی درسی دارد و می‌توان اهداف مختلف آموزشی را از طریق آن محقق کرد، لذا با توجه نقش الگویی انبیاء و معصومین (ع) و ضرورت آشنایی دانش‌آموزان با سیره آن‌ها به ویژه از طریق کتاب‌های درسی و این‌که در دهه‌های اخیر تغییرات مهمی در حجم و محتوا و شیوه‌های سازماندهی مطالب کتب درسی از جمله کتاب فارسی شاهد بوده‌ایم، پژوهش حاضر درصدد است به مطالعه و ارزیابی میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء و معصومین (ع) در کتب جدیدالتالیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ دوره آموزش ابتدایی در ایران بپردازد، تا مشخص شود به چه اندازه برای آشنا کردن با ابعاد شخصیتی انبیاء و معصومین (ع) تلاش صورت گرفته است و تا چه حد کتاب‌های مذکور از این منظر نسبت به یکدیگر تفاوت پیدا کرده‌اند.

سوال‌های پژوهش

با توجه به هدف کلی در این پژوهش که مطالعه و ارزیابی میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب جدیدالتالیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ کل دوره آموزش ابتدایی در ایران می‌باشد، به منظور دستیابی به این هدف، ۵ پرسش مورد بررسی قرار گرفت:

۱- در کتاب‌های جدیدالتالیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه اول ابتدایی در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتاب فارسی پایه اول ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، تا چه اندازه از مضامین و نمادها، برای تبیین شرح زندگی، معرفی رفتار و احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع) استفاده شده است؟

۲- در کتاب‌های جدیدالتالیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه دوم ابتدایی در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتاب فارسی پایه دوم ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، تا چه اندازه از مضامین و نمادها، برای تبیین شرح زندگی، معرفی رفتار و احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع) استفاده شده است؟

1. Integration

۳- در کتاب‌های جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۸۷-۸۸ در مقایسه با کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، تا چه اندازه از مضامین و نمادها، برای تبیین شرح زندگی، معرفی رفتار و احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع) استفاده شده است؟

۴- در کتاب‌های جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی در سال تحصیلی ۸۷-۸۸ در مقایسه با کتاب فارسی پایه چهارم ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، تا چه اندازه از مضامین و نمادها، برای تبیین شرح زندگی، معرفی رفتار و احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع) استفاده شده است؟

۵- در کتاب‌های جدید التالیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه پنجم ابتدایی در سال تحصیلی ۸۷-۸۸ در مقایسه با کتاب فارسی پایه پنجم ابتدایی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، تا چه اندازه از مضامین و نمادها، برای تبیین شرح زندگی، معرفی رفتار و احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع) استفاده شده است؟

روش تحقیق

با توجه به هدف پژوهش، از روش تحقیق توصیفی از نوع تحلیل محتوای توصیفی، که جنبه عینی، واقعی و وصف‌نگاری داشته و شامل مراحل: ساخت مقوله، مشخص کردن نمونه و کدگذاری می‌باشد، استفاده گردید. (نوریان، ۱۳۸۱، ص ۱۶).

جامعه آماری: شامل کتب فارسی دوره ابتدایی که در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹ در سراسر کشور تدریس می‌شده اند، همچنین کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ که در حال حاضر تدریس و به عنوان برنامه درسی فعلی دوره ابتدایی محسوب می‌شوند، می‌باشند.

در پژوهش حاضر، براساس هدف‌ها و سؤالات، مقوله‌ها و مؤلفه‌هایی که متضمن پاسخ احتمالی سؤال‌های موردنظر باشند، شناسایی گردید. سپس شاخص‌های هر مؤلفه و نشانگرهای آن تعریف شد و بر این اساس داده‌های موردنظر، از متن کتاب‌های درسی استخراج گردید. به منظور تهیه شاخص مناسب برای تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی دوره ابتدایی سال‌های تحصیلی ۸۷-۸۸ و ۷۹-۸۰ از منظر میزان و نحوه توجه این کتاب‌ها به سیره انبیاء (ع) و

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

معصومین (ع)، شاخص‌های تعیین شده از سه بعد شرح زندگی (مصادیق: کودکی، جوانی و میانسالی) رفتار و کردار (مصادیق: ارتباط با خدا، طبیعت، دیگران و خود)، احادیث (مصادیق: اعتقادی، اخلاقی، علمی - آموزشی، فرهنگی - هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی و اقتصادی) در کتاب‌های درسی فوق‌الذکر مورد بررسی قرار گرفت. (رجوع شود به جدول ۱).

منظور از مصادیق یعنی آنچه که در خصوص نشانه‌های ظاهری انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتاب‌های درسی آمده است و آن را به عنوان مصداقی از معرفی سیمای انبیاء (ع) و معصومین (ع) تلقی کرده ایم، به عنوان مثال جمله‌ای در کتاب فارسی چهارم عنوان شده است که: در روز عاشورا، امام حسین (ع) و ۷۲ تن از یاران شجاع ایشان به شهادت رسیدند تا به همه ما درس آزادگی و دفاع از دین خدا را بیاموزند. این جمله در حوزه رفتار معصومین (ع)، مصداقی از رفتار امام حسین (ع) در ارتباط با خدا، در مقوله تبلیغ دین و از نشانگر ابلاغ رسالت، استفاده گردیده است. منظور از مقوله، موضوعات مورد بررسی در محتوای کتاب‌های درسی است و نشانگرها، نموده‌های به کار برده شده در محتوا برای بیان مقوله هاست. به همین منوال تمامی متن کتاب‌های فارسی که در پایه‌های مختلف وجود داشت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به منظور بررسی دقیق‌تر محتوا، کتاب درسی به اجزای کوچک‌تر که همان دروس مختلف باشند تقسیم گردید، در هر درس نیز تک تک صفحات اعم از متن درس، تمرینات و تصاویر، فعالیت‌ها و پرسش‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نحوه‌ی استخراج مطالب و تدوین آنها به این ترتیب بود که آنچه در متون، سؤال‌ها و تصاویر و در بخش‌های دیگر درس‌ها بیان شده بود، استخراج و در جداولی با عناوین مختلف، فراوانی‌ها ثبت، جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل شد و در نهایت مورد مقایسه قرار گرفت.

جدول ۱. فراوانی مطالب مربوط به انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی

ابعاد مؤلفه	مصادیق	مقوله	نشانگر
شرح زندگی	کودکی، جوانی و میانسالی	سوابق خانوادگی، محیط و دوره های زندگی، ویژگی - های جسمانی و اخلاقی	ولادت، خویشاوندان، کودکی، جوانی، نشانه های ظاهری
	در ارتباط با خدا	عبادات و تبلیغ دین	ابلاغ رسالت، نماز، روزه
رفتار و کردار	در ارتباط با طبیعت	محیط زیست	جمادات، نباتات، حیوانات
	در ارتباط با دیگران	خانواده و جامعه	همسران، اهل بیت، خویشاوندان، اصحاب، موافقان و مخالفان
	در ارتباط با خود	جسمی و ظاهری، صفات و فضائل	خوراک، پوشاک، مسکن، ویژگی های اخلاقی
احادیث و روایات	اعتقادی	اصول و فروع دین	توحید، نبوت، امامت، معاد، نماز روزه و حج
	اخلاقی	پرورش فضائل و دفع رذایل	توصیه ها و مواعظ
	علمی - آموزشی	پرورش روحیه حقیقت جویی تعلیم و تعلم	تحقیق، تفکر و تعقل
	فرهنگی - هنری	پرورش استعداد زیبا شناسی، اختراعات از رسوم خرافاتی	مطالعه زیبایی ها و آیات الهی
	اجتماعی	خانواده و دیگران	حفظ قداست خانواده، احترام به قانون نظم و مشارکت
	زیستی	محیط زیست، بهداشت عمومی و روانی	نظافت و پاکیزگی محیط، مبارزه با آلودگی
	سیاسی	استقلال و اتحاد	حمایت حق طلبان و مبارزه با ستمگران
	اقتصادی	مسائل اقتصادی، اموال عمومی و ثروت ملی	ارزش کار و رزق حلال، انفاق خمس و مالیات

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

منظور از مصادیق یعنی آنچه که در خصوص نشانه‌های ظاهری انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتاب‌های درسی آمده است و آن را به عنوان مصادیقی از معرفی سیمای انبیاء (ع) و معصومین (ع) تلقی کرده‌ایم. به عنوان مثال جمله‌ای در کتاب فارسی چهارم عنوان شده است که: در روز عاشورا، امام حسین (ع) و ۷۲ تن از یاران شجاع ایشان به شهادت رسیدند تا به همه ما درس آزادگی و دفاع از دین خدا را بیاموزند. این جمله در حوزه رفتار معصومین (ع)، مصادیقی از رفتار امام حسین (ع) در ارتباط با خدا، در مقوله تبلیغ دین و از نشانگر ابلاغ رسالت، استفاده گردیده است. منظور از مقوله، موضوعات مورد بررسی در محتوای کتاب‌های درسی است و نشانگرها، نموده‌های به‌کار برده شده در محتوا برای بیان مقوله‌هاست. به همین منوال تمامی متن کتاب‌های فارسی که در پایه‌های مختلف وجود داشت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به منظور بررسی دقیق‌تر محتوا، کتاب درسی به اجزای کوچک‌تر که همان دروس مختلف باشند تقسیم گردید، در هر درس نیز تک تک صفحات اعم از متن درس، تمرینات و تصاویر، فعالیت‌ها و پرسش‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نحوه استخراج مطالب و تدوین آن‌ها به این ترتیب بود که آنچه در متون، سؤال‌ها و تصاویر و در بخش‌های دیگر درس‌ها بیان شده بود، استخراج و در جداولی با عناوین مختلف، فراوانی‌ها ثبت، جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل شد و در نهایت مورد مقایسه قرار گرفت.

شیوه گردآوری داده‌ها: برای تحلیل محتوای کتاب‌ها با توجه به شاخص‌ها در مؤلفه‌های مورد نظر (جدول ۱)، جدول‌هایی تنظیم شد که مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و نوع موضوعات در آن درج شده است. بر اساس این مؤلفه‌ها، مثال‌ها و مصادیق‌های آن‌ها، پیام‌هایی را که در محتوای کتاب‌ها وجود داشت، در جداول وارد شد.

با توجه به مراحل تحلیل محتوا، محتوای هر کتاب، به عنوان یک واحد محتوا به صورت کلمه، نماد، موضوع، جمله، بند (پاراگراف) مشخص گردید. پس از این، واحدها در جدول‌هایی که براساس مؤلفه‌های شرح زندگی، رفتار و کردار، احادیث و روایات تنظیم شده بود، در مقابل مؤلفه و موضوع مربوط قرار گرفت، در مرحله بعد تعداد فراوانی‌های مربوط به هر واحد رمزگذاری و شمارش شد و در جدول‌هایی که برای هر یک از مقوله‌ها تهیه شده بود، ثبت گردید. بعد از تحلیل محتوای کتاب‌ها، داده‌های بدست آمده استخراج گردید و با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

نتایج بررسی پرسش یکم پژوهش: با توجه به نخستین پرسش پژوهش حاضر، نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی پایه اول ابتدایی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، نشان داد که از مجموع ۱۵۷ صفحه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) در پایه اول سال تحصیلی ۸۷-۸۸، مجموعاً مطالب پیرامون انبیاء (ع)، ۸ صفحه می‌باشد که ۹/۵٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را دربرگرفته است، لیکن راجع به معصومین (ع)، هیچ صفحه‌ای از صفحات کتاب اختصاص داده نشده است. در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز از مجموع ۱۱۰ صفحه این کتاب، تنها ۱ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۱ صفحه درباره معصومین (ع) اختصاص داده شده است که ۱/۸٪ از کل صفحات این کتاب را تشکیل می‌دهند. بنابراین وقتی کتاب‌های پایه اول را در این دو مقطع زمانی با هم مقایسه می‌کنیم، درمی‌یابیم که در کتاب پایه اول ابتدایی سال ۸۷-۸۸ مطالب بیشتری راجع به انبیاء (ع) مطرح شده است، ولی راجع به معصومین (ع) در کتاب فارسی سال ۸۷-۸۸ مطلبی ارائه نشده است.

شرح زندگی: در زمینه شرح زندگی انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹، راجع به این بزرگواران هیچ مطلبی عنوان نشده است، در حالی که در کتاب فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه اول سال تحصیلی ۸۸-۸۷، مجموعاً به ۱۴ مورد، شرح زندگی انبیاء (ع) اشاره، که همگی درباره شخص پیامبر اکرم (ص) بوده و در خصوص شرح زندگی امامان معصوم (ع) هیچ مطلبی عنوان نگردیده است.

رفتار و کردار: در زمینه رفتار انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۲ مورد مطلب راجع به رفتار انبیاء (ع) در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹، اشاره شده است که آن ۲ مورد راجع به رفتار پیامبر اکرم (ص) در ارتباط با خدا و در مقوله تبلیغ دین می‌باشد. در کتاب فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پایه اول سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً ۱ مورد مطلب راجع به رفتار انبیاء (ع) آمده است که آن نیز مرتبط با رفتار رسول اکرم (ص) در ارتباط با جامعه و دیگران می‌باشد. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد در هیچ‌یک از کتاب‌های این پایه، راجع به ائمه معصومین (ع) مطلبی عنوان نشده است. انتظار می‌رود در کنار شرح زندگی پیامبر اکرم (ص) از شیوه زندگی و رفتار دیگر معصومین (ع) نیز مطالبی آورده می‌شد چراکه به نظر می‌رسد کودکان

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

در این سن بیشتر از رفتار افراد الگوگیری می‌کنند و رفتار عامل مهمی در الگوپذیری است. پس مناسب بود حداقل به مواردی از رفتار معصومین (ع)، در کتاب این پایه عنوان می‌گردید.

احادیث و روایات: در زمینه احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۷ مورد مطلب راجع به سخنان گهربار حضرت علی (ع) در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است، در حالی که در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه اول سال تحصیلی ۸۸-۸۷، هیچ حدیثی از هیچ‌یک از انبیاء (ع) و معصومین (ع) مطرح نگردیده است. - مجموعاً در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه اول سال تحصیلی ۸۸-۸۷، حدود ۱۵ مورد مطلب و در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹، ۹ مورد مطلب در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های فارسی پایه اول سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) بر حسب صفحات، ابتدا کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) سال تحصیلی ۸۸-۸۷ و سپس کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹، مطالب بیشتری راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته‌اند. بیشترین موضوع در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه اول ابتدایی، حوزه شرح زندگی انبیاء (ع) و در کتاب فارسی اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز در حوزه احادیث و روایات معصومین (ع) می‌باشد.

در قسمت پرسش‌ها و تمرین‌های آخر هر درس در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، ۳ پرسش در کتاب فارسی بخوانیم، ۴ پرسش در کتاب بنویسیم و ۴ جمله مرتب کن عنوان شده است که همگی راجع به شرح زندگی پیامبر اکرم (ص) می‌باشد. در کتاب فارسی پایه اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، هیچ پرسشی راجع به انبیاء (ع) و معصومین به چشم نمی‌خورد. بخش تصاویر در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) نیز، ۲ تصویر در کتاب بخوانیم راجع به تولد پیامبر (ص) و به رسالت رسیدن ایشان در غار حراء آورده شده است. در کتاب فارسی اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز هیچ تصویری راجع به این بزرگواران مشاهده نشد.

نتایج بررسی پرسش دوم پژوهش: با توجه به دومین پرسش پژوهش حاضر نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوم ابتدایی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، نشان می‌دهد که از مجموع ۳۲۲ صفحه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) در پایه دوم سال تحصیلی

۸۷-۸۸، تعداد ۵ صفحه درباره معصومین (ع) و ۱ صفحه راجع به انبیاء (ع) مطلب مطرح شده است، که ۱/۸٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را شامل می‌شوند، در کتاب فارسی پایه دوم سال تحصیلی ۷۹-۸۰ نیز، از مجموع ۱۳۰ صفحه این کتاب، تعداد ۴ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۳ صفحه آن درباره معصومین (ع) مطالبی عنوان گردیده است که ۵/۳٪ از کل صفحات این کتاب را تشکیل می‌دهند، علی‌رغم این‌که کتاب فارسی سال تحصیلی ۸۷-۸۸ دو جلد به نام‌های بخوانیم و بنویسیم بوده و قاعدتاً تعداد صفحات آن‌ها نیز بیشتر می‌شود، اما متأسفانه در زمینه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در این کتاب‌ها، نسبت به کتاب فارسی سال ۸۰-۷۹، مطالب کمتری عنوان شده است.

شرح زندگی: در زمینه شرح زندگی انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۱ مورد شرح زندگی پیامبر (ص) در کتاب فارسی پایه دوم سال تحصیلی ۷۹-۸۰ اشاره شده است، و در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه دوم سال تحصیلی ۸۷-۸۸ مطلبی راجع به شرح زندگی هیچ‌یک از این بزرگواران قید نگردیده است.

رفتار و کردار: در زمینه رفتار انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۶ مورد رفتار انبیاء (ع) و ۱ مورد رفتار معصومین (ع) در کتاب فارسی پایه دوم سال تحصیلی ۷۹-۸۰ اشاره شده است که راجع به شخص حضرت رسول اکرم و امام صادق (ع) در ارتباط با دیگران و خدا می‌باشد و در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه دوم سال تحصیلی ۸۷-۸۸ مجموعاً به ۲ مورد رفتار معصومین (ع) راجع به شخص حضرت رضا (ع) اشاره شده است که هر دو مورد مرتبط با طبیعت بوده و نسبت به مطالب کتاب فارسی پایه دوم سال ۷۹-۸۰، مطالب بسیار ضمنی و گذرا عنوان شده است.

احادیث و روایات: در زمینه احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) نیز، در کلیه کتاب‌های فارسی پایه دوم مورد پژوهش، هیچ مطلبی عنوان نشده است.

- مجموعاً در کتاب‌های فارسی (بخوانیم-بنویسیم) پایه دوم سال تحصیلی ۸۷-۸۸، ۲ مورد مطلب عنوان شده است، در حالی‌که در کتاب فارسی پایه دوم سال تحصیلی ۷۹-۸۰، ۸ مورد مطلب در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) ارائه شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های فارسی پایه دوم سال‌های تحصیلی (۸۷-۸۸) و (۸۰-۷۹) برحسب صفحات، ابتدا کتاب فارسی پایه دوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ و سپس کتاب-

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه دوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، مطالب بیشتری راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته‌اند. بیش‌ترین موضوع در کتاب فارسی دوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ در حوزه رفتار و کردار انبیاء (ع) بوده و در کتاب فارسی دوم (بخوانیم - بنویسیم) سال تحصیلی ۸۸-۸۷، در حیطه رفتار معصومین (ع) می‌باشد.

در قسمت پرسش‌ها و تمرین‌های آخر هر درس در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، تنها ۱ پرسش بسیار سطحی در کتاب بخوانیم راجع به شرح زندگی امام رضا (ع) و ۲ مورد جمله‌نویسی در کتاب بنویسیم در زمینه شرح زندگی امام رضا (ع) و رفتار ایشان در ارتباط با طبیعت عنوان شده است. در کتاب فارسی پایه دوم سال ۸۰-۷۹ نیز ۲ پرسش راجع به رفتار حضرت محمد (ص) در ارتباط با دیگران عنوان شده است.

در بخش تصاویر نیز، ۲ تصویر در کتاب بخوانیم به چشم می‌خورد که نقاشی از گنبد طلایی آقا امام هشتم (ع) و کبوتران حرم می‌باشد که اشاره‌ای به زیارت داشته و در هیچ‌یک از حوزه‌ها قرار نمی‌گیرد. در کتاب فارسی دوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز تنها ۱ تصویر از شرح زندگی پیامبر (ص) به چشم می‌خورد.

نتایج بررسی پرسش سوم پژوهش: با توجه به سومین پرسش پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های پایه سوم ابتدایی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) نشان می‌دهد که از مجموع ۳۲۶ صفحه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ فقط ۱ صفحه درباره انبیاء (ع) و ۱۱ صفحه راجع به معصومین (ع) اختصاص داده شده است که ۳/۶٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را شامل می‌شوند. در مقابل در کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، از مجموع ۱۴۴ صفحه این کتاب، تعداد ۷ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۱۲ صفحه درباره معصومین (ع) مطالب مطرح شده است که ۱/۱۳٪ از کل صفحات این کتاب را تشکیل می‌دهند.

شرح زندگی: در زمینه شرح زندگی انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۳ مورد شرح زندگی پیامبر اکرم (ص) و ۶ مورد شرح زندگی معصومین امام حسن (ع)، امام حسین (ع) و امام کاظم (ع) در کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، اشاره شده است، این در حالی است که در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، تنها به ۲ مورد شرح زندگی حضرت علی (ع) پرداخته شده است.

رفتار و کردار: در زمینه رفتار انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۵ مورد مطلب درباره رفتار پیامبر اکرم (ص) و ۱۰ مورد راجع به رفتار معصومین (امام حسن (ع)، امام حسین (ع) و امام کاظم (ع))، در کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است که ۹ مورد آن در ارتباط با دیگران و ۶ مورد دیگر در ارتباط با خدا می‌باشد. در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً به ۱ مورد مطلب راجع به رفتار انبیاء (ع) شخص پیامبر اکرم (ص) و ۵ مورد راجع به رفتار حضرت علی (ع) اشاره شده است که ۲ مورد آن در ارتباط با خدا و ۴ مورد آن در ارتباط با دیگران می‌باشد.

احادیث و روایات: در زمینه احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) نیز، مجموعاً ۱ حدیث از پیامبرگرامی اسلام (ص) و ۱ حدیث از حضرت علی (ع) در کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره گردیده است که موضوع هر دو حدیث، اخلاقی می‌باشد، در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، ۲ حدیث از حضرت علی (ع) اشاره شده است که هر دو آن، دارای زمینه اخلاقی می‌باشد.

- مجموعاً در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، ۱۰ مورد مطلب و در کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، ۲۶ مورد مطلب در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء و معصومین (ع) ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های فارسی پایه سوم سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) برحسب صفحات، ابتدا کتاب فارسی پایه سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ و سپس کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، مطالب بیشتری راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته است.

بیشترین موضوع در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه سوم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، در حوزه رفتار معصومین (ع) بوده و در کتاب فارسی سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز در حوزه رفتار معصومین به میزان بسیار بیشتری به نسبت کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ می‌باشد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود به طور کلی در کتاب فارسی سوم سال ۸۰-۷۹، در همه زمینه‌ها به مراتب بیش‌تر از کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) اشاره شده است.

در قسمت پرسش‌ها و تمرین‌های آخر هر درس در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در کتاب بخوانیم، ۱ جمله درست - نادرست مطرح و ۴ پرسش یا

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

بهتر می‌شود گفت ۴ متن، عنوان گردیده است. در کتاب فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، به طور کلی ۱۰ پرسش عنوان شده است.

در قسمت تصاویر نیز، ۱ تصویر در کتاب بخوانیم راجع به رفتار حضرت علی (ع) در ارتباط با کودکان و تصویر آینه‌ای که ۲ حدیث از حضرت علی (ع) بر روی آن‌ها نوشته شده است که از دانش‌آموزخواسته شده آن احادیث را برعکس کرده و بنویسد. در کتاب فارسی سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز متأسفانه حتی ۱ تصویر راجع به انبیاء و معصومین (ع)، مشاهده نمی‌شود.

نتایج بررسی پرسش چهارم پژوهش: با توجه به چهارمین پرسش پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی پایه چهارم ابتدایی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، نشان می‌دهد که از مجموع ۳۱۰ صفحه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) در پایه چهارم، تعداد ۵ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۱۵ صفحه درباره معصومین (ع) مطلب مطرح شده است که ۶/۴٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را تشکیل می‌دهند، و از مجموع ۱۵۴ صفحه کتاب فارسی چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، تعداد ۵ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۱۳ صفحه درباره معصومین (ع) مطلب ذکر گردیده که ۱۱/۶٪ از کل صفحات این کتاب را تشکیل می‌دهند.

شرح زندگی: در زمینه شرح زندگی انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۱ مورد شرح زندگی پیامبر اکرم (ص) و ۴ مورد شرح زندگی معصومین (امام صادق (ع) و امام رضا (ع))، در کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است، در کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً به ۱ مورد شرح زندگی پیامبر اکرم (ص) و به ۵ مورد شرح زندگی امام حسین (ع) پرداخته شده است.

رفتار و کردار: در زمینه رفتار و کردار انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۱ مورد رفتار پیامبر اکرم (ص) و ۹ مورد رفتار معصومین (امام صادق (ع) و امام رضا (ع)) در کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است، که موضوع همه این موارد در ارتباط با دیگران می‌باشد. در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً به ۴ مورد رفتار انبیاء (ع) (پیامبر اکرم (ص) و حضرت سلیمان (ع)) و ۶ مورد رفتار معصومین (امام حسین (ع)) اشاره گردیده است که موضوعات آن‌ها در ارتباط با خدا، طبیعت و دیگران می‌باشد. نکته قابل توجه این‌که در کتاب فارسی چهارم سال ۸۰-۷۹، از سیره

سایر معصومین (ع) نیز مطالبی کوتاه ولی پر بار عنوان گردیده است که این معرفی و تبیین خوب امامان می‌تواند، مصونیت فرهنگی در مقابل سایر الگوهای زمینی بدهد.

احادیث و روایات: در زمینه احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ هیچ حدیثی عنوان نگردیده است، در کتاب فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، ۲ حدیث درباره سخنان ارزشمند رسول اکرم (ص) و حضرت علی (ع) عنوان گردیده است که زمینه آن‌ها اخلاقی و اجتماعی می‌باشد.

مجموعاً در کتاب‌های فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، ۱۸ مورد مطلب و در کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، ۱۵ مورد مطلب در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) ارائه شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های فارسی پایه چهارم، سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) بر حسب صفحات، ابتدا کتاب فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ و سپس کتاب‌های فارسی پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، مطالب بیش‌تری راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته‌اند. بیش‌ترین موضوع در کتاب فارسی چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ در حوزه رفتار معصومین (ع) و در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه چهارم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز در حوزه رفتار و شرح زندگی معصومین (ع) می‌باشد.

در قسمت پرسش‌ها و تمرین‌های آخر هر درس در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در دو کتاب بخوانیم - بنویسیم، در مجموع ۹ مورد، به صورت پرسش، جدول و کامل کن، درباره انبیاء (ع) و معصومین (ع) مطلب عنوان شده است. در کتاب فارسی چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، ۵ پرسش و ۱ انشاء عنوان شده است.

در بخش تصاویر نیز، ۲ تصویر در کتاب بخوانیم راجع به شرح زندگی حضرت ابوالفضل (ع) و امام حسین (ع) به چشم می‌خورد. در کتاب فارسی چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، ۱ تصویر راجع به شرح زندگی اصحاب و یاران پیامبر اسلام (ص) و ۲ تصویر درباره رفتار امام صادق (ع) در ارتباط با دیگران و در ۱ تصویر رفتار امام رضا (ع) در ارتباط با دیگران، به چشم می‌خورد.

نتایج بررسی پرسش پنجم پژوهش: با توجه به پنجمین پرسش پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی پایه پنجم ابتدایی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) نشان می‌دهد که

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

از مجموع ۳۱۳ صفحه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، تعداد ۲۵ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۱۳ صفحه درباره معصومین (ع) مطلب اختصاص داده شده است که ۱۲/۱٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را تشکیل می‌دهند، هم‌چنین از مجموع ۲۰۹ صفحه کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، تعداد ۱۹ صفحه راجع به انبیاء (ع) و ۸ صفحه درباره معصومین (ع) مطلب ذکر گردیده است که ۱۲/۹٪ از کل صفحات این کتاب را تشکیل می‌دهند.

شرح زندگی: در زمینه شرح زندگی انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۸ مورد شرح زندگی انبیاء (ع) (پیامبر اکرم (ص) و حضرت نوح (ع)) و ۲ مورد شرح زندگی حضرت علی (ع) در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است، در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً به ۱۰ مورد شرح زندگی انبیاء (ع) (رسول اکرم (ص) و حضرت نوح (ع)) و ۱ مورد شرح زندگی امام زمان (ع) پرداخته شده است.

رفتار و کردار: در زمینه رفتار و کردار انبیاء (ع) و معصومین (ع)، مجموعاً به ۱۲ مورد رفتار انبیاء (ع) (پیامبر اکرم (ص) و حضرت نوح (ع)) و ۲۴ مورد راجع به رفتار حضرت علی (ع)، در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ اشاره شده است که موضوع آن‌ها در ارتباط با خدا، خود و دیگران می‌باشد. در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، مجموعاً به ۱۲ مورد رفتار انبیاء (پیامبر اکرم (ص) و حضرت نوح (ع))، حضرت موسی (ع)، حضرت عیسی (ع) و حضرت سلیمان (ع)) و به ۴ مورد رفتار معصومین (امام حسین (ع) و امام زمان (ع)) اشاره گردیده است که موضوعات آن‌ها در ارتباط با خدا، طبیعت، خود و دیگران می‌باشد. نکته قابل توجه در کتاب‌های فارسی (بخوانیم-بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، عنوان کردن سایر انبیاء الهی و بیان نکات رفتاری ایشان در زندگی می‌باشد.

احادیث و روایات: در زمینه احادیث و روایات انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در هیچ‌یک از کتاب‌های فارسی سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، سخنی از هیچ‌یک از این بزرگواران نقل نشده است و از آنجا که حدیث یکی از مصادر و منابع احکام شخصی و اجتماعی است و انسان برای سعادت دنیا و آخرت خویش نیازمند پناه بردن به کلمات این بزرگواران است،

اهمیت حدیث و نقش برجسته آن بسیار آشکار است، بنابراین نتیجه می‌گیریم به خصوص در این پایه تحصیلی، به جهت سن دانش‌آموزان در زمینه درک و فهم حدیث، انتظار می‌رود در کتاب‌های این پایه، احادیثی مطابق سن و نیازهای دانش‌آموزان آورده می‌شود.

مجموعاً در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، ۲۷ مورد مطلب و در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، ۴۶ مورد مطلب در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) ارائه شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های فارسی پایه پنجم سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) برحسب صفحات، ابتدا کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ و سپس کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، مطالب بیش‌تری راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته‌اند. بیش‌ترین موضوع در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، در حوزه رفتار و کردار معصومین (ع) بوده و در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پایه پنجم سال تحصیلی ۸۸-۸۷، در زمینه رفتار و کردار انبیاء (ع) می‌باشد.

در قسمت پرسش‌ها و تمرین‌های آخر درس در زمینه شرح زندگی، رفتار و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در کتاب‌های فارسی بخوانیم - بنویسیم پایه پنجم، به طور کلی ۱۴ پرسش و فعالیت مطرح شده است و در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز، ۱۷ پرسش و تمرین راجع به انبیاء (ع) و معصومین (ع) مطرح شده است. در قسمت تصاویر نیز، ۹ تصویر در کتاب بخوانیم و در کتاب فارسی پایه پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹، ۴ تصویر مشاهده می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

جدول ۲. توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کل کتاب‌های فارسی (بخوانیم-

بنویسیم) پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۸۷-۸۸ بر حسب صفحات و دروس

تعداد دروسی که در حاشیه شماره ای به انبیاء و معصومین اشاره شده است	تعداد دروسی که مستقیماً به انبیاء و معصومین اشاره داشته اند	تعداد دروس کتاب	درصد	تعداد صفحاتی که به انبیاء و معصومین اشاره داشته اند		تعداد کل صفحات	نام کتاب
				انبیاء (ع)	معصومین (ع)		
-	۲	۲۲	۳/۳	۴	-	۱۲۱	بخوانیم اول
-	۲	۲۲	۲/۹	۴	-	۱۳۶	بنویسیم اول
۳	-	۲۲	۱/۷	-	۳	۱۶۷	بخوانیم دوم
۳	-	۲۲	۱/۹	۱	۲	۱۵۵	بنویسیم دوم
۱	۱	۲۲	۴/۶	۱	۷	۱۷۲	بخوانیم سوم
۱	۱	۲۲	۲/۵	-	۴	۱۵۴	بنویسیم سوم
۳	-	۲۲	۷/۶	۵	۹	۱۸۲	بخوانیم چهارم
۳	-	۲۲	۴/۶	-	۶	۱۲۸	بنویسیم چهارم
۳	۵	۲۲	۱۳/۸	۱۹	۹	۲۰۲	بخوانیم پنجم
۳	۵	۲۲	۹	۶	۴	۱۱۱	بنویسیم پنجم
۲۰	۱۶	۲۲۰	۵/۴	۴۰	۴۴	۱۵۲۸	جمع کتاب‌ها
۳۲	۲۴			۸۴			

منظور از دروس در حاشیه: در این دروس واژه یا مفهوم مرتبط با موضوع پژوهش در درس موردنظر، در سه حیطه رفتار، شرح زندگی و حدیث قرار نگرفته بلکه به صورت اشاره در متن درس آورده شده است. به طور مثال در پایان تکلیف درسی، جمله‌ای تشویقی با مضمون "در پناه امام زمان باشید" نوشته شده است.

جدول ۳. فراوانی مطالب مربوط به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کلیه کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ بر حسب مورد

تعداد موارد	فراوانی مطالب ارائه شده						نام کتاب	پایه
	احادیث		رفتار و کردار		شرح زندگی			
	مقصومین (ع)	انبیاء (ع)	مقصومین (ع)	انبیاء (ع)	مقصومین (ع)	انبیاء (ع)		
۷	-	-	-	۱	-	۶	بخوانیم	اول
۸	-	-	-	-	-	۸	بنویسیم	
۱	-	-	۱	-	-	-	بخوانیم	دوم
۱	-	-	۱	-	-	-	بنویسیم	
۸	۲	-	۳	۱	۲	-	بخوانیم	سوم
۲	-	-	۲	-	-	-	بنویسیم	
۱۵	۱	۱	۴	۴	۴	۱	بخوانیم	چهارم
۳	-	-	۲	-	۱	-	بنویسیم	
۲۲	-	-	۲	۱۱	۱	۸	بخوانیم	پنجم
۵	-	-	۲	۱	-	۲	بنویسیم	
۷۲	۳	۱	۱۷	۱۸	۸	۲۵	جمع	
	۴		۳۵		۳۳			

سهم مطالب بر حسب صفحه و مورد، در کل کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) سال تحصیلی ۸۸-۸۷: به طور کلی نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نشان می‌دهد از مجموع ۱۵۲۸ صفحه، تعداد ۸۴ صفحه از این کتاب‌ها درباره انبیاء (ع) و معصومین (ع) اختصاص داده شده که این تعداد صفحات، ۵/۴٪ کل صفحات کتاب‌های فارسی این دوره تحصیلی را شامل می‌شوند، در این کتاب‌ها مجموعاً به ۳۳ مورد شرح زندگی، ۳۵ مورد رفتار و ۴ مورد احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) اشاره شده است.

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

جدول ۴. توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کل کتاب‌های فارسی پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ بر حسب صفحات و دروس

تعداد دروسی که درحاشیه اشاره ای به انبیاء و معصومین داشته اند	تعداد دروسی که مستقیماً به انبیاء و معصومین اشاره داشته اند	تعداد دروس کتاب		درصد	تعداد صفحاتی که به انبیاء و معصومین اشاره داشته اند		تعداد کل صفحات	نام کتاب
		معمومین (ع)	انبیاء (ع)		معمومین (ع)	انبیاء (ع)		
-	-	۱	۱	۵۷	۱/۸	۱	۱۱۰	فارسی اول
-	-	۱	۱	۲۸	۵/۳	۳	۱۳۰	فارسی دوم
۲	۱	۳	۲	۲۸	۱۳/۱	۱۲	۱۴۴	فارسی سوم
۱	-	۳	۱	۲۸	۱۱/۶	۱۳	۱۵۴	فارسی چهارم
۳	۱	۱	۳	۳۴	۱۲/۹	۸	۲۰۹	فارسی پنجم
۶	۲	۹	۸	۱۷۵	۹/۷	۳۷	۷۴۷	جمع کتاب‌ها
۸	۱۷					۷۳		

سهم مطالب بر حسب صفحه و مورد، در کل کتاب‌های فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹:

نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نشان می‌دهد که از مجموع ۷۴۷ صفحه این کتاب‌ها، تعداد ۷۳ صفحه درباره انبیاء (ع) و معصومین (ع) اختصاص یافته که ۹/۷٪ از کل صفحات این کتاب‌ها را شامل می‌شوند.

جدول ۵. فراوانی مطالب مربوط به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کلیه کتاب‌های فارسی پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۷۹ بر حسب مورد

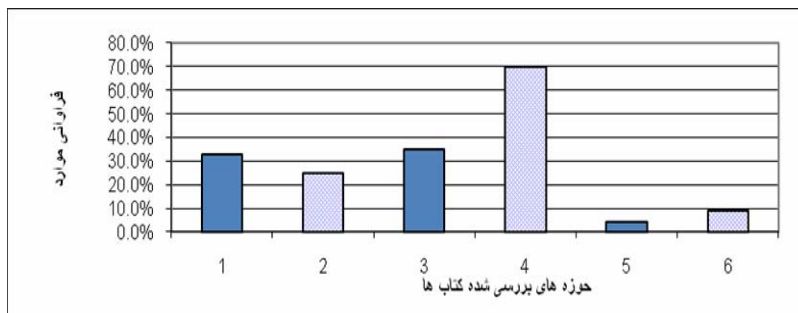
جمع موارد	فراوانی مطالب ارائه شده						نام کتاب	پایه
	احادیث و روایات		رفتار و کردار		شرح زندگی			
	معصومین (ع)	انبیاء (ع)	معصومین (ع)	انبیاء (ع)	معصومین (ع)	انبیاء (ع)		
۹	۷	-	-	۲	-	-	فارسی	اول
۸	-	-	۱	۶	-	۱	فارسی	دوم
۲۶	۱	۱	۱۰	۵	۶	۳	فارسی	سوم
۱۵	-	-	۹	۱	۴	۱	فارسی	چهارم
۴۶	-	-	۲۴	۱۲	۲	۸	فارسی	پنجم
۱۰۴	۸	۱	۴۴	۲۶	۱۲	۱۳		جمع
	۹		۷۰		۲۵			

در این کتاب‌ها مجموعاً به ۲۵ مورد شرح زندگی، ۷۰ مورد رفتار و ۹ مورد احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) اشاره شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد نسبت فراوانی تعداد صفحات و موارد اختصاص داده شده به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کلیه کتاب‌های فارسی در سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، به مقدار زیادی از یکدیگر فاصله دارد، به عبارتی کتاب‌های فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹ علی‌رغم این‌که از لحاظ تعداد صفحات کمتر بوده ولی صفحات و موارد اختصاص داده شده به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در آن‌ها به نسبت کتاب‌های سال تحصیلی ۸۸-۸۷، بیش‌تر می‌باشد.

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

نمودار ۱. توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کل کتاب‌های فارسی پنج

پایه ابتدایی در سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹) بر حسب مورد

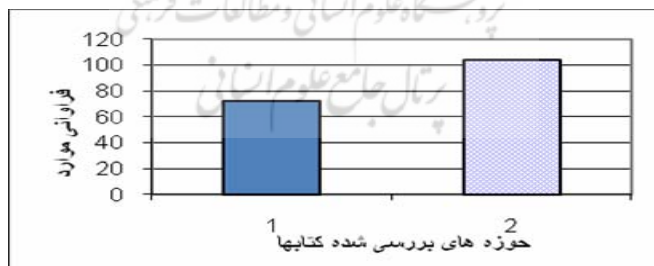

راهنمای نمودار:

- ۱- فراوانی در حوزه شرح زندگی در کتاب‌های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷
- ۲- فراوانی در حوزه شرح زندگی در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹
- ۳- فراوانی در حوزه رفتار در کتاب‌های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷
- ۴- فراوانی در حوزه رفتار در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹
- ۵- فراوانی در حوزه احادیث در کتاب‌های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷
- ۶- فراوانی در حوزه احادیث در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹

نمودار ۲. مجموع توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کل کتاب‌های فارسی پنج پایه

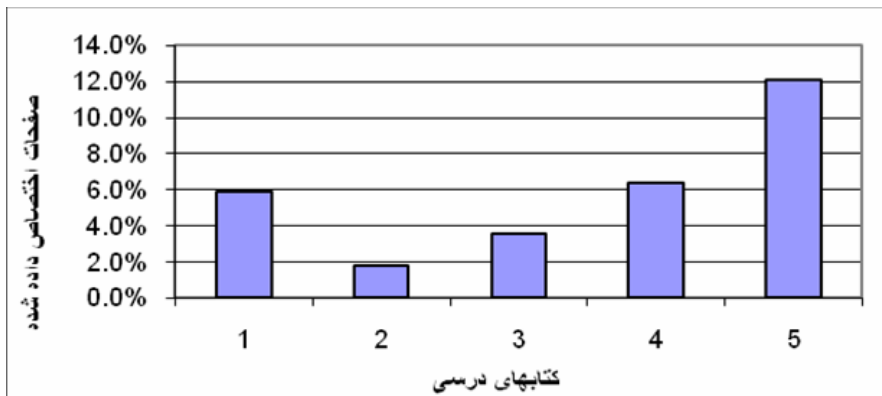
ابتدایی در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ و ۸۰-۷۹، بر حسب مورد

راهنمای نمودار:

- ۱- مجموع فراوانی موارد بررسی شده در کلیه کتاب‌های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷
- ۲- مجموع فراوانی موارد بررسی شده در کلیه کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹

نمودار ۳. توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء(ع) و معصومین(ع) در کل کتاب های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ بر حسب صفحات

راهنمای نمودار:

۱- مجموع کتاب فارسی اول (بخوانیم بنویسیم)

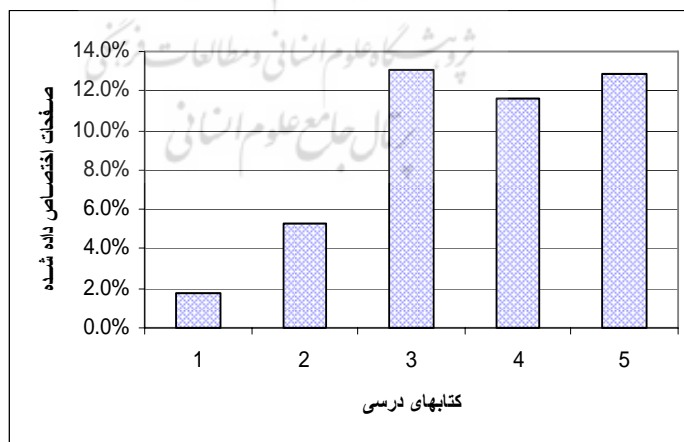
۲- مجموع کتاب فارسی دوم (بخوانیم- بنویسیم)

۳- مجموع کتاب فارسی سوم (بخوانیم- بنویسیم)

۴- مجموع کتاب فارسی چهارم (بخوانیم- بنویسیم)

۵- مجموع کتاب فارسی پنجم (بخوانیم- بنویسیم)

نمودار ۴. توزیع فراوانی مطالب مربوط به انبیاء(ع) و معصومین(ع) در کل کتاب های فارسی پنج پایه ابتدایی در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ بر حسب صفحات

راهنمای نمودار:

۱- کتاب فارسی اول سال تحصیلی ۸۰-۷۹

۲- کتاب فارسی دوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹

۳- کتاب فارسی سوم سال تحصیلی ۸۰-۷۹

۴- کتاب فارسی چهارم سال تحصیلی ۸۰-۷۹

۵- کتاب فارسی پنجم سال تحصیلی ۸۰-۷۹

همانطور که در نمودار شماره ۱ ملاحظه می‌شود، در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) سال تحصیلی ۸۸-۸۷ و کتاب‌های فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، بیش‌ترین فراوانی به ترتیب در حوزه رفتار، شرح زندگی و احادیث انبیاء (ع) و معصومین (ع) می‌باشد.

همچنین نسبت فراوانی مطالب مربوط به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کلیه کتاب‌های فارسی پنج پایه ابتدایی در سال‌های تحصیلی (۸۸-۸۷) و (۸۰-۷۹)، به مقدار زیادی فاصله داشته، همان‌طور که در نمودار شماره ۲ ملاحظه می‌شود، در سال تحصیلی ۸۸-۸۷ مجموعاً در کتاب‌های فارسی (بخوانیم - بنویسیم) به ۷۲ مطلب، و در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ در کل ۱۰۴ مطلب، عنوان شده است، که این تفاوت زیاد، بسی جای تأمل دارد.

همچنین نتایج در نمودار ۳ و ۴ نشان می‌دهد که، از میان کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سال تحصیلی ۸۸-۸۷ به ترتیب پایه‌های پنجم، چهارم، اول، سوم و دوم مطلب بیش‌تری برحسب تعداد صفحات در مورد انبیاء (ع) و معصومین (ع) داشته، و در سال تحصیلی ۸۰-۷۹ نیز به ترتیب پایه‌های سوم، پنجم، چهارم، دوم و اول راجع به این بزرگواران مطالبی بر حسب تعداد صفحات عنوان کرده‌اند.

نتایج تحلیل محتوای پرسش‌ها و تصاویر کتاب‌های فارسی سال‌های تحصیلی ۸۸-۸۷ و ۸۰-۷۹ در زمینه موردنظر پژوهش نیز، نشان داد که در هر دو سال تحصیلی فوق، پرسش‌ها بسیار سطحی و بیش‌تر راجع به شرح زندگی این بزرگواران بوده است که پاسخ به آن‌ها نیاز به گردآوری اطلاعات گسترده‌ای ندارد، همچنین تصاویر کتاب‌های سال تحصیلی ۸۸-۸۷ نیز، به نسبت کتاب‌های سال تحصیلی ۸۰-۷۹، بسیار بهتر و جذاب‌تر شده، لکن، هنوز جای بررسی بیش‌تری را می‌طلبد.

براساس محاسبه میزان فراوانی اسامی انبیاء و معصومین (ع) در کتاب‌های فارسی سال‌های ۸۸-۸۷ و ۸۰-۷۹، با تفاوت قابل ملاحظه‌ای (۱۵۶ به ۲۰۱)، کتاب‌های فارسی ۸۰-۷۹،

فراوانی بیش‌تری را داشته و بیش‌ترین فراوانی نسبت اسامی انبیاء (ع) به معصومین (ع) در کتب فارسی سال تحصیلی ۸۸-۸۷ به تعداد ۸۵ به ۷۱، به انبیاء الهی (ع) و در کتاب‌های فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹، به تعداد ۱۰۳ به ۹۸ با تفاوت بسیار کمی نیز، به انبیاء الهی (ع) برمی‌گردد. اما نکته‌ای که از آن نمی‌توان گذشت، گستردگی موضوعات و پربار بودن دروس در زمینه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع)، در کتاب‌های فارسی سال تحصیلی ۸۰-۷۹ می‌باشد که جدای از تصاویر و ظاهر این کتاب‌ها، نسبت به کتاب‌های فارسی (بخوانیم- بنویسیم) که در حال حاضر در مدارس تدریس می‌شوند، تفاوتشان به روشنی قابل درک می‌باشد، به عبارتی در کتاب‌های فارسی سال ۸۰-۷۹ راجع به سیره این بزرگواران مطالب، علاوه بر این که حیطه‌های بیش‌تری را دربرمی‌گیرد، کاربردی‌تر نیز می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی از انجام دادن این پژوهش، ارزیابی میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب جدیدالتألیف فارسی (بخوانیم- بنویسیم) سال ۸۸-۸۷ در مقایسه با کتب فارسی چاپ ۸۰-۷۹ کل دوره آموزش ابتدایی در ایران است. از آن جایی که در نظام‌های آموزشی متمرکز، کتاب درسی در جایگاه مهم‌ترین رسانه آموزشی قرار دارد و محتوای کتاب‌های درسی، مجموعه‌ای از حقایق، تعاریف، مفاهیم، نظریه‌ها، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌ها می‌باشد، انتظار این است که در تدوین کتاب‌ها، سهم شایسته‌ای برای نهادینه کردن ارزش‌ها و نگرش‌های مورد قبول جامعه در نظر گرفته شود. در فرهنگ اسلامی، انبیاء (ع) و معصومین (ع)، از مقام و منزلت ویژه‌ای در نزد مردم برخوردارند، انبیاء (ع) و معصومین (ع) نمونه عینی انسان‌های کامل برای افراد جامعه هستند، توسل و تقرب به این بزرگواران، امری احساسی نیست، بلکه با توجه به محتوای معارف دینی ما، آن‌ها اسوه در همه امور زندگی می‌باشند، از این رو خداوند متعال، رسول اکرم (ص) را اسوه حسنه معرفی کرده است و می‌فرماید: لقد کان لکم فی رسول الله اسوه حسنه^۱؛ به راستی برای شما خصلت‌ها و روش پیامبر خدا (ص)، سرمشقی نیکو و پسندیده است. لذا بیان شرح زندگی، رفتار و احادیث این بزرگواران در متون درسی رسمی کشور، موضوعی است که باید به صورت جدی مدنظر برنامه ریزان درسی و دست‌اندرکاران تهیه مواد

^۱ - سوره مبارکه احزاب، آیه ۲۱.

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

آموزشی، به خصوص کتاب‌های درسی قرار گیرد و از آنجایی که برنامه‌ریزان درسی می‌کوشند از طریق مطالبی که در کتاب‌های فارسی آورده می‌شود، به صورت تفیقی، ضمن آشنا کردن دانش‌آموزان با مسائل زبان، ارزش‌ها و باورهای دینی دانش‌آموزان را نیز تقویت کنند، بنابراین اجرای یک برنامه مؤثر زبان آموزی، مستلزم اعمال ظرافت و دقت خاصی است که برنامه‌ریزان آموزشی باید به آن توجه داشته باشند، به همین جهت صرف‌نظر از این‌که کتاب‌های این دو سال تحصیلی چه تفاوت‌هایی با یکدیگر داشته‌اند، انتظار می‌رود که مسئولان و برنامه‌ریزان کتاب‌های درسی، معیاری برای تعیین خط برش و تعیین کمیت و کیفیت مطلوب از نظر این‌که حجم مطالب مربوط به سیره انبیاء و معصومین (ع) با چه میزان فراوانی و چگونگی در هر کتاب درسی و در هر پایه تحصیلی در نظر گرفته شود، ترسیم نمایند و نیز طراحی سندی که در آن مشخص کند در هر پایه تحصیلی و در هر یک از کتاب‌های درسی به صورت جداگانه، چه مفاهیمی (شرح زندگی، رفتار و کردار، احادیث)، چه نوع نگارشی و چه میزان فراوانی از زندگی انبیاء و معصومین (ع) مطرح شود، همچنین تهیه و ارائه یک استاندارد راجع به میزان و چگونگی (کمیت و کیفیت) تصاویر مناسب در کتاب‌های هر پایه تحصیلی با توجه به نوع مطالب ارائه شده در هر درس و نیز تطابق داشتن آن تصویر با سن دانش‌آموزان در نظر گرفته شود.

پیشنهاد‌های اجرایی

- ۱- تهیه و ارائه معیاری استاندارد توسط مسئولان، کارشناسان و طراحان کتاب‌های درسی جهت تعیین خط برش و تعیین کمیت و کیفیت مطلوب راجع به، میزان فراوانی و چگونگی مطالب مربوط به سیره انبیاء و معصومین (ع) در کتاب‌های درسی هر پایه تحصیلی.
- ۲- یکی از مهم‌ترین رسالت‌های آموزش و پرورش فراهم ساختن زمینه رشد همه‌جانبه تمامی دانش‌آموزان بر پایه تعالیم و دستورات دین مبین اسلام است. و نیز یکی از روش‌های مهم برای رسیدن به این امر، آشنا کردن دانش‌آموزان با زندگی انبیاء و معصومین (ع) است تا دانش‌آموزان رفتار آنان را الگوی خود قرار دهند، لذا پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزان درسی، در برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی و نیز سازماندهی فعالیت‌های آموزشی به گونه‌ای اقدام نمایند که تا پایان این دوره تحصیلی دستیابی دانش‌آموزان به هدف تعیین شده ممکن باشد.

۳- از آنجا که دانش‌آموزان در دوره کودکی و در سن تحصیلات دبستانی، از رفتار افراد الگوگیری می‌کنند و رفتار عامل مهمی در الگوپذیری به شمار می‌رود، لذا پیشنهاد می‌شود که بیش‌تر راجع به رفتار و کردار ملموس و قابل درک و فهم دانش‌آموزان، از انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتاب‌های این دوره تحصیلی آورده شود.

۴- به برنامه‌ریزان درسی توصیه می‌شود که براساس نیازهای سنی کودکان، محتوای کتاب‌های درسی را برنامه‌ریزی کنند، به عنوان نمونه کودکان پایه اول ابتدایی، مفاهیم را به روش عینی درک می‌کنند نتیجتاً تصاویر بیش‌تر می‌باشد و به مرور در پایه‌های تحصیلی بعدی کمتر دیده می‌شود.

۵- از آن جهت که حدیث یکی از منابع استنباط احکام است، و انسان برای سعادت دنیا و آخرت خویش نیازمند بهره‌گیری از احادیث نقل شده از این بزرگواران است، و از آنجا که دانش‌آموزان دختر در پایان دوره ابتدایی به سن تکلیف می‌رسند، بنابراین نتیجه می‌گیریم به خصوص در پایه پنجم ابتدایی، به جهت سن دانش‌آموزان در زمینه درک و فهم حدیث و نوع تفکر و شیوه استدلال آن‌ها، پیشنهاد می‌شود در کتاب‌های این پایه، احادیثی مطابق سن و نیازهای دانش‌آموزان آورده شود.

۶- با توجه به این‌که تصاویر در کتاب‌های کودکان، بیش از متن در تربیت ذوق و حس زیباپسندی آن‌ها مؤثر بوده و در یادگیری مفاهیمی که با زبان گفتاری میسر نیستند نقش مهمی ایفا می‌کنند، پیشنهاد می‌شود در کتاب‌های فارسی هر پنج پایه ابتدایی، در کنار متن درس به کمیت و کیفیت تصاویر نیز توجه ویژه شود چرا که ممکن است تصویر نامناسب به محتوای درس لطمه وارد کند، لذا پیشنهاد می‌گردد که در کتب دوره ابتدایی، از طراحان و نقاشان با تجربه بهره گرفته و تأثیر بیان غیرمستقیم معارف و ارزش‌های دین از طریق هنر و ادبیات کودکان جدی گرفته شود.

۷- انتخاب مطالب، نمونه‌ها و مثال‌ها از زندگی آن‌ها، فراهم ساختن فرصت تمرین و تعمیم آموخته‌ها به زندگی روزمره و موقعیت‌های شبیه‌سازی شده آن و... از جمله نکاتی است که باید مدنظر گرفته شود.

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

۸- در معرفی انبیاء (ع) و امامان (ع) تا آن‌جا که مقدور است از مفاهیم انتزاعی محض که دانش‌آموزان سابقه ذهنی اندکی از آن‌ها دارند، کمتر استفاده شود، و از بیان نکاتی که طرح آن‌ها به دلیل رشد ناکافی دانش‌آموزان موجب برداشت‌های ناصحیح می‌شود پرهیز شود.

۹- پیشنهاد می‌شود با استفاده از روش‌های فعال تدریس، مثل نمایش، بحث و گفتگو، طرح سؤال، همچنین ارائه تحقیق و تهیه روزنامه دیواری توسط دانش‌آموزان این مقطع، به معرفی صفات برجسته انبیاء (ع) و امامان معصوم (ع) و دیگر مفاهیم ارزشی و اخلاقی اقدام نمود.

۱۰- ارزش‌های اسلامی ارائه شده در کتاب‌های درسی می‌بایست باورپذیر و واقع‌بینانه باشند تا قابل‌الگوگیری بوده و تناسب با اصل مداومت و توالی به صورت هدفمند و نظام‌دار در پایه‌های مختلف مطرح گردند.

۱۱- هنگامی که به معرفی شیوه زندگی این بزرگواران می‌پردازیم، باید مطالبی را از زندگی آن‌ها بیاوریم که خواندن آن‌ها برای دانش‌آموزان شوق‌انگیز و لذت‌بخش باشد. حتی الامکان از نحوه برخورد انبیاء (ع) و معصومین (ع) با کودکان در کتاب‌ها مطالبی بیاوریم، مطالبی که به نوعی با زندگی عملی کودکان مرتبط باشد.

۱۲- تشویق دانش‌آموزان به نوشتن انشاء، مطلب یا گزارش از زندگانی انبیاء (ع) و معصومین (ع) به عنوان طرح پژوهشی.

۱۳- پیشنهاد می‌شود، منابع بیش‌تری راجع به این بزرگواران متناسب با توان ذهنی و فهم دانش‌آموزان به عنوان مطالب مکمل کتاب‌های درسی تهیه و به کتابخانه‌های مدارس تحویل شود، تا با کمک معلمان خود راهنمایی شوند و در ساعات دروس فارسی جهت روان‌خوانی دانش‌آموز، از این مطالب استفاده کنند.

۱۴- برگزاری و تشکیل کارگاه‌هایی متشکل از متخصصان سیره‌شناسی، برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی، جهت تهیه بسته‌های آموزشی مناسب برای آشنایی بیش‌تر و بهتر فراگیران با شخصیت انبیاء (ع) و معصومین (ع) در دوره‌های تحصیلی.

۱۵- طراحی و اجرای دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای آشنایی بیش‌تر مربیان، معلمان و مدیران مدارس با سیره تربیتی انبیاء (ع) و معصومین (ع).

۱۶- تهیه مجموعه‌ای از معارف انبیاء و معصومین (ع)، متناسب با موضوعات درسی و مخاطبان، برای درج در کتاب‌های درسی دوره‌های مختلف مراکز تربیت معلم با همکاری حوزه‌های علمیه و مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی.

پیشنهادهای پژوهشی

۱- نظر به اهمیت توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب درسی در تمامی مقاطع و پایه‌های آموزشی، اولین پیشنهاد این است که پژوهش دیگری در سایر مقاطع و سطوح آموزشی نیز انجام گیرد تا وضعیت کتاب‌های درسی مقاطع فوق از نظر افقی و عمودی مطالب نیز توصیف گردد.

۲- انجام مطالعات تطبیقی در زمینه بررسی نحوه معرفی انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتاب‌های درسی کشورهای مسلمان.

۳- انجام مطالعات تطبیقی در زمینه بررسی نحوه معرفی انبیاء (ع) و معصومین (ع) در تمامی کتاب‌های درسی مقطع ابتدایی در مقایسه با سال‌های گذشته.

۴- انجام مطالعات تطبیقی در زمینه بررسی نحوه معرفی انبیاء (ع) و معصومین (ع) در مقاطع دیگر آموزشی.

۵- پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌هایی که در زمینه تحلیل کتاب‌های درسی است، در زمانی که کتاب‌ها در مرحله آزمایشی قرار دارند انجام گرفته تا با تکیه بر نتایج پژوهش‌ها مشکلات کتاب مرتفع گردیده، سپس در سطح کشور توزیع و تدریس گردد، که در این امر نیاز به هماهنگی‌های لازم توسط دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی دارد.

منابع

- ارونسون، الیوت، (۱۳۷۴). روان‌شناسی اجتماعی، مترجم، شکر کن، حسین، تهران: رشد.
- اشرف خلخالی، علی، (۱۳۷۲). راه و روش انبیاء، نشر دفتر انتشارات اسلامی.
- باقری، خسرو، (۱۳۷۰). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: مدرسه.
- بهشتی، محمد و دیگران، (۱۳۷۹). آرای اندیشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن، تهران: سمت.

مطالعه میزان و نحوه توجه به سیره انبیاء (ع) و معصومین (ع) در کتب...

دشتی، محمد، (۱۳۷۹). ترجمه نهج البلاغه، قم: نشر مشرقین.

راهنمای برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی دوره راهنمایی، (۱۳۸۷). گروه تعلیم و تربیت دینی دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی.

رشیدی، مرضیه (۱۳۸۷)، بررسی سیمای معصومین (ص) در کتاب‌های درسی دینی، فارسی و تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی ایران، کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.

صرفه جو، اکرم، (۱۳۸۶)، بررسی اصول و روش‌های تربیت اسلامی دوره کودکی، بر مبنای سیره پیامبر اعظم (ص)، کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.

قائمی، علی، (۱۳۶۵). پرورش مذهبی و اخلاقی کودکان، نشر.

قرائتی، محسن، (۱۳۷۵). سیره پیامبر اکرم (ص) با نگاهی به قرآن کریم، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

قمصری، علی‌رضا، حاجی ده آبادی، محمد علی، (۱۳۸۰). تربیت اسلامی ویژه آسیب شناسی تربیت دینی، تربیت اسلامی.

نظری، بهروز، (۱۳۸۳). با همکاری پورکریمی، جواد، بررسی محتوای کتاب‌های دینی و انطباق آن با اهداف تعیین شده از نظر دانش‌آموزان و معلمان مقطع راهنمایی تحصیلی شهر تهران، گروه پژوهش علوم تربیتی جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران.

نوریان، محمد، (۱۳۸۱). راهنمای عملی تحلیل محتوای رسانه‌های آموزشی، تهران: آموزش امیر.

یارمحمدیان، محمدحسین، (۱۳۷۷). اصول برنامه‌ریزی درسی، یادواره کتاب.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی